

Olerkigintza (I)

PAKO SUDUPE

SARRERA

50eko hamarkadan argitara eman ziren olerki liburuen egileak eta aldizkari nagusietan (*Euzko-Gogoa*, *Egan*, *Gernika*, *Gure Herria*, *Oleri*) olerkiak kaleratu zituztenak zenbatuz gero, hogeita hamarretik gorako olerkari zerrenda osa liteke.

Nor usadioko euskal bertsogintza herrikoitik hurbilago, eta nor Europar poesia garaikidetik, tartean ñabardura ugari, eta lortu ere, alde ederreko emaitzak, baina, errepara biezaioko kopuruaren handiari eta gogora bitez Orixek Ameriketara idatzitako olerkiak, Mirandek Parisen apailatuak, F. Krutwigen sonetoak, Salvatore Mitxelenaren *Aranztazu: Euskal sinismenaren poema*-ren "Bizi nai" hirugarren zatia, Nemesio Etxanizek *Egan*-en 1953an argitara emandako olerki intimistak, B. Gandiagaren aurreneko poematxoak *Elorri*-n bilduak, Arestiren *Maldan Behera*, Iratzederren eman oparoa *Gure Herria* aldizkarian, Zaitegi, Juan San Martin, besteak beste, eta aldera bedi antzerkiak eman zuenarekin (Larzabal, Monzon, Labaien, Etxaniz, Etxaide) eta kontakizunek, ipuin eta eleberriek eman zutenarekin (Mirande, Aresti, Etchepare, Etxaide, Loidi, Txillardegui, Erkiaga), eta jabetuko gara hamarkada horretan olerkigintza beste literatur generoen aldean hornituago eta oparoago kaleratu zela.

Galdera berehala dator: zergatik olerkari sail ugari hori? 50eko hamarkadan zer dela eta olerkigintzak horrelako lanketa? Arrazoiak askotarikoak (esaterako, aldizkarietan olerkiak argitaratzeko erraztasun erlatiboa), baina ez garrantzi gutxienekoa 1927tik 1936ra bitartean euskal olerkigintzak lortutako susperraldia eta prestigioa, tradi-

zioa, hizkuntza-lantzea, arazo eta gorabeherakoekin, baina arrakasta. Orduko olerkari askok, eta lehenagoko batzuek jarraitu zuten gerraondoan neurtitzak ontzen, eta olerkari gazteagoek ekin zioten olerkiak ontzeko lantegiari. Hiruzpalau belaunalditako olerkariak eta belaunaldi orotarik landakoak aritu ziren hamarraldi horretan poemagintzan¹.

1. 1927-1936KO SUSPERRALDIA

1.1. Jose Aristimuño Aitzol

Oleriti Egunak 1930ean abiatu ziren Erreterian, Luis Jauregiren sorterrian, haren omenez. Egun haiek, jakina, ez ziren ezerezetik sortu. 1927an, Arrasaten Euskararen Eguna ospatu zen eta Euskaltzaleak taldea eratu. 1928an Emeterio Arresek bigarren olerki liburua argitaratu zuen "Txindor"; 1929an, Iruñean inprimaturik, Luis Jauregiren *Biozkadak* kaleratu zen, Damaso Intza hitzaurregilearen eskutik.

Lauaxetaren eta Lizardiren olerkigintza berria baino lehen, *Euskal-Esnalea*-n eta argitaratzen zuten olerkariak zeuden. Juan Mari Lekuona olerkariak harreman zuzena izan zuen haietako batzuekin: *Bitan edo hirutan bilera egin genuen Hondarribian Oarso zaharreko bost olerkariok: Hondarribitik Satarka eta Fernando Artola, "Bordari"; Iruñetik Juan Baxurko; eta Oiartzundik Manuel Lekuona eta neroni. Bazkal ondoren poesi irakurketa izaten genuen, bakoitzak eginikoak aurkeztuz. Hasi berria nintzenez, ezin estimagarriagoak izan ziren niretzat bizipen haiek²*; eta gerora euskal poesiaren bilakaera ikertzerara abiatu eta *Jautarkolen*, *Satarkaren* eta *Bordariren* azterlanak burutu ahala, gisa honetako baieztapenak jaulki ditu, sarrera gisa era-erara datozkigunak:

---

[1] Bibliografia baino lehen, tarte bat egin diegu Telefono Monzonen *Urrundik* (Mexiko. 1945) eta *Gudarien egiñak* (Biarritz. 1947), olerki edo bertso kantagarriei. Zergatik? Bazter uzteko bezain aberatsak ez garelako, eta 50eko hamarkada ez ezik gerraondoko ekoizpena ere jasotzearren.

[2] PEREZ, Elixabete; TOLEDO, Ana eta ZULAIKA, Esther: *Juan Mari Lekuona: Ikaskuntzak Euskal Literaturaz (1974-1996)*, Deustuko Unibertsitatea, Donostia, 1998, 535. or.

“Bai Biozkadak eta bai Jauregiren aitzindaritzea euskal poesian, beste olerkariekin batera, mende honetako hogeigarren hamarkadan jartzen dira, batez ere Euskal-Esnaleak aldizkariak piztutako giroan. Hausten du lore-jokoetako poesiagintzarekin eta prestatzen du Aitzolen proiektu kulturala, Gregorio Mujikak bultzatutako poetek ere sustatu zutena, Luis Jauregi barne, honek gerrondoan ere jarraitzen duelarik bere poesiagintzan. Olerti Eguna deituriko poesiaren aurreikusle izan zen, eta mugimendua bukatu zenean, oraindik aurrera jarraitu zuena”³.

“Hogeiairen hamarkadan izen aipagarriak dauzkagu, Jautarkol, Satarka, Emeterio Arrese, Manuel Lekuona eta beste, poesia kantagarritik olerkigintza berrira zubia izan zirenak, garaiko lirika unibertsalera gehiago lerratuz euskal poemagintza, metrika erraztuz, egitura estetikutuz, metafora aukeragotuz, sentiberatasuna mehetuz, erdal poetiketara isuria areagotuz”⁴.

Ezagunagoak dira Olerti Egunak sortu eta berehala, Lauaxetaren olerki berriak (“Bide Barrijak”) eta Lizardirenak saritu (“Biotz-begietan”) eta argitaratu ondotik sortu ziren eztabaidak olerkigintza berriaren ingurukoak, baina Jautarkol-en “Biozkadak” olerki bildumak ere erreakzio andana sortu zuen kaleratu berritan.

Damaso Intzak hitzaurrean kontatzen zuen bazuela adiskide bat zioena euskaraz bertso asko eta olerki gutxi: neurtitzak bear diran legean egiñak dira, baño idurimen gutxi ta geienean motel agertzen dutena dakarte⁵. Kritika horri gogorregia zeritzon baina ez hitzontzikeria hutsa, eta orduan galdera hau egiten zuen: *nola orde, orrenbeste bertsolari ateratzen dan errian, olerkari orren gutxi?* Erantzuna berriz: *Arrotz-izkuntzak ikastea, gerena zapuztutzeroño ez pa-datoz ere, onen erabilkera aztu ez-pada, nagitu egiten zaielako ez ote da?* Askotan baietz nago (id.)

Damaso Intzaren iritzia zen: *Euskal-olerkari onak bertsolari erritarri baño naiago dio olerkari arrotzari entzun. Baño ni nago gure erritar orrengandik, bestearrengandik baño ere gehiago ikasiko ote*

[3] 446 or.

[4] Alp. lib. 535-536 orr.

[5] Ikus Interneten “Literaturaren zubitegia”-n: Jauregi, Luis, *Jautarkol*, Itzaurrea: Damaso Intza.

lukean (id.) Horra bada, aurrerantzean, Aitzolek-eta behin eta berriz berrirotuko duten auzia aurkeztua: euskal bertso-olerkigintzaren tradizioa eta europar poesiagintzarena uztartu beharra, biak aintzat hartzeko premia, eta egoera historiko hartan euskal tradizio apala, apala bezain ezin baztertzukoa, aintzat hartzeko aldarria.

Ondotik herri olerki ederren erakusgarri batzuk aletzen zituen. Luis Jauregik Comillasko jesuiten apaizgaitegian ikasten ari zela Iruñeko *Zeruko Argia*-ra bidaltzen zituen olerkiak, eta horregatik erabaki zuen D. Intzak haren olerki sail bat bildu eta argitaratzea. Baina esanguratsua da, hitzaurrea baliatu zuen euskal olerkarietara aditzera emateko herri literatura aztertu beharrean zirela onak izango baziren, eta *Jautarkol* bide-erakusle zela.

Olerki bilduma horrek, besteak beste, Lauaxetaren, Orixeren eta Aitzolen artikulua sorrarazi zituen. Horieta plazaeratu ziren eztabaidagaien bitartez, euskal poesiagintzari buruzko kontzientzia aberastu zen: lortu ote zuen *Jautarkol*-ek, Lauaxetak zioen bezala, baserri bizitza egonkorra eta hiri bizitza egongaitza egoki uztartzea?⁶ Zortziko ahapaldia kanturako bai baina olerkigintzarako egokia al zen? Lauaxetaren iritzian oso ere desegokia zen, eta Orixerentzat ere aski desegokia. Luis Jauregi funtsean imitatzaile eta egokitzaile zen, Orixek baieztatu zuen moduan, ala aski originaltasun bazuen, Aitzolek aldeztu zuen bezala?

Bestalde, Orixek *Biozkadak*-i egin zizkion zenbait kritikak Lauaxetaren *Bide Barrijak*-i egingo zizkion iragarle dirudite: klasizismoa versus modernismoari lotuak, baina ez dugu horretan sakonduko; izan ere, gure xedea 1930-36 urte bitartean olerkariengan eragina izan zuten ideien bilakaera hobeki ulertzea da, Aitzolek gidatzen zuen literatur mugimendu nazionalaren nondik norako orokorrak jarraitzea, 50eko hamarkadako olerkigintza aditzeko lagungarri izango zaigulakoan.

Orixerengana itzuliz, goretzi zuen *Jautarkol* olerkaria: *Ocho poesías he subrayado con dictado y primera clase, tales que pudieran figurar con honor en las antologías de cualquier idioma: "Amonatxoa*

---

[6] Aurrerago "Jautarkol" eragileari eskainitako atalean, Lauaxetak "Biozkadak" olerki liburuari eskaini zizkion bi artikulua aski luzeetatik argibide xeheagoak ematen ditugu. Lauaxetaren bi artikulua horiek ere merezi dute arreta jartzea.

eskean" (.) "Bizitza menditarra" (.) "Itsasaldean" (.) "Umezurtza" (.) "Artzai neska" (.) "Atozkit Jesus" (.) "Mere lagun zar bateri"; "Bertso gaxoak!"⁷. Beste batzuk erdipurdiko jo zituen, baina, Orixek zortzi olerki puntakotzat jotzea bazen zerbait baino gehiago.

Aitzolek berriz sutsuago eta hiperbolezkoago goretzi zuen: *una detenida y reflexiva lectura del libro "Biozkadak", basta para convenirse de que su autor se sale de los estrechos y modestos cauces de nuestra poesía lírica, remontándose en inspirado vuelo hasta donde no ha llegado aún ninguno de nuestros poetas.*(id.). El pueblo vasco-n idatzitako bigarren artikuluan, baieztatu zuen Gipuzkoako paisaiaren abeslaria Luis Jauregi zela, González Blanco "España a través de sus cantares"-en Gaztelako ingurumenaren abeslaria eta Villaespesa lirikoa Andaluziakoako paisaiarena ziren bezala: *Si por poesía lírica se entiende la expresión de la belleza subjetiva, adecuada a las leyes del ritmo, avalorada por riqueza de imágenes y movimiento (.) expresados con gran sinceridad como reflejos del alma artista (.) al leer las poesías de Jaúregui brotan de los labios del más exigente de los críticos las alabanzas para este lírico vasco* (id).

Goresmenak ez ezik kritikak ere egin zizkion eta horien artean, guri dagokigunerako, garrantzizkoena:

No encontramos en sus composiciones motivos del campo y de la vida aldeana de nuestros "gizones" como en sus poesías supo recoger los suyos el cantor del suelo castellano Gabriel y Galán, ni hallamos comparaciones y símiles de la vida del hogar y del caserío vascos que "es santo, / porque allí la patria empieza, / y allí primero se ama, / y allí primero se reza". Según cantó Trueba, el poeta vizcaíno, el enamorado de su tierra. Ni el sufrido "arrantzale", ni el ardoroso "aizkolari", ni el "bertzolari" (sic) ni apenas elemento alguno, genuinamente típico y peculiar sirve de base al símil o a la comparación, ni de germen para la creación de una imagen bella. Al joven poeta recordamos esta certera y afortunada frase de don Miguel de Unamuno: "Cuanto más de país y de su época

---

[7] Lehen biak Orixek *Euzkadi*-n, 1930-01-01 eta 1930-01-05; Aitzolek *El pueblo vasco*-n, 1930-01-12; eta egun berean bi azkenak: Orixek *Euzkadi*-n, 1930-01-21, eta Aitzolek *El pueblo vasco*-n. Guztiak esku-eskura Interneten, "literaturaren zubitegia": Luis Jauregi *Jautarkol*.

sea un hombre, es más de los países y de las épocas todas”
(.) *Luis de Jáuregui es ya, no una esperanza sino una consoladora realidad de nuestra rica poesía vasca. Un estudio asiduo y una fina observación del alma popular perfeccionaron sus bellas y artísticas producciones. Debe aspirar, porque puede, a ser el poeta de la raza vasca* (id).

Horretaraz gero, ondorio hau atera dezakegu: Aitzol hasia zen jada Luis Jauregiren *Biozkadak* olerki liburuarekin, euskal olerkigintza bide herrikoira lerratu nahian. 1930. urte hasieratik ekin zion *Euzkadi* egunkariaren orrietarik ozenki aldarrikatzeari, ezen euskararen eta euskal kulturaren berpizkundean, olerkari ikasiek eta herri poesiaren oinordeko ziren bertsolariek garrantzi berebizikoa zutela. Bertsolariei buruz:

*Quienes no tengan inconveniente alguno en admitir la influencia de la poesía como factor impulsivo y dinámico en la vida de un pueblo, muéstranse quizás algún tiempo escépticos al aquilatar el valor social e histórico del bertsolari. Consideran a esta típica y peculiar institución racial, cuidadosamente transmitida hasta los tiempos actuales por una tradición férreamente concatenada, como un elemento meramente festivo. Así se explica que el koplakari no haya merecido la atención de nuestros sabios, ni haya reclamado de los intelectuales y literatos vascos la admiración necesaria para consagrarle sus cualidades artísticas en semblanzas, descripciones y estudios que nos permitieran conocer con exactitud el valor cultural y su ondulante trayectoria a través de los sucesos de la historia del País Vasco (.) El vasco, que ha confiado sus expresiones y sentimientos al canto y a la poesía, (.) se ha sentido arrastrado, subjugado, y, finalmente, sugestionado por la voz vibrante y la imaginación hiriente del bertsolari, que ha sabido, como nadie, recoger los latidos secretos del pueblo que ama y del que brota espontáneamente con la lozanía de un alma candorosa y enamorada. Es, por lo tanto, ahí, en las producciones de koplakari, donde debiéramos escudriñar y conocer la vida íntima de nuestro pueblo*⁸.

---

[8] Aitzol: *idazlan guztiak*, V, Erein, Donostia, 1987, 9-10 orr (in *Euzkadi*, 1930-04-05).

Adierazpen idatzi horiek 1930eko apirilekoak dira. Manuel Lekuonak berriz Bergaran Eusko Ikaskuntzaren V. Biltzar gripeagatik atzeratuan, 1931ko otsailean egin zuen *La Poesía Popular Vasca* hitzaldi famatua⁹, eta han dekorazio-olerkiak, kopla edo kantu zaharrez eta bat-bateko bertso eta jarriez hitz egin zuen. Ez zuen hitzaldi hori kaleratzearekin etsi, jarraitu zuen sakontzen eta 1935ean argitarara eman zuen *Literatura oral vasca*-n¹⁰ ahozko literaturaren ezaugarriak xehekiago aztertu zituen, eredu gehiago bildu zituen eta zorrotzago aztertu dekorazio olerkiak, kopla zaharrak, bertso berriak eta erromantzeak. Aitzol 1918an joan zen Gasteizko apaizgaitegira eta han, besteak beste, euskara katedraduna eta irakasle Manuel Lekuona zen. Zenbateraino eragin ote zion Aitzoli? Manuel Lekuonak Martin Ugalderi aitortu zionez¹¹, Aitzol ez zen joan Bergarara gaixorik zegoelako, baina M. Lekuonak ez zuen amaitu prestaturiko hitzaldia eta haren jarraipena Donostian eman zuen, eta han bai izan zela Aitzol, eta orduan: *cuando escuchó todo aquello, ¡Jesús!, sí, entonces dijo que había que dedicarse al bertsolarismo.*

Horretaraz gero, esan liteke Aitzolek herri literaturaren aldeko isuriaren sorrera Lekuonaren eraginetik independentea zuela. J.M. Barandiaranek *Eusko-folklore laborategia* sortu zuen 1921ean Gasteizko apaizgaitegian, eta Manuel Lekuona lankide fina izan zuen. 1929an Juan Kruz Zapirain bertsolariaren Brabanteko Genobebaren bizitza bertsotan argitaratu zuen, eta hitzaurrean azaldu zuen zergatik ziren bertso berriak euskal populuaren guztizkoak: *El pueblo en literatura ama lo pintoresco y lo sentimental, lo que hace reír y lo que hace llorar; nuestro aldeano posee, además, en grado eminente el sentido de la ironía, y de entre todas las cualidades literarias de una obra, gusta sobre todo de los vigorosos trazos de un estilo sobrio, rápido y conciso. Por eso es por lo que a nuestro pueblo le han seducido siempre de un modo extraño los bertso berriak*¹². Damaso

[9] Ikus Lekuona'tar Manuel: *Idazlan guztiak*. 1. Aozko literatura, Kardaberaz bilduma (22), 1978, 187-257 orr.

[10] Aip. lib. 259-540 orr.

[11] Jose Aristimuño Aitzol: *Idazlan guztiak 1. biografia eta bere ekintzaren alderdi nagusienak*, Erein, Donostia, 1986, 80. or. Ikus halaber Manuel Lekuonari egindako elkarrizketa "Oh Euzkadi" aldizkarian, (14), 1982 edo Interneten: andima-armiarma.com.

[12] Manuel de Lekuona: *Trabajos del laboratorio de Eusko-Folklore: Genoveva de Bravante por el bertsolari Juan Cruz de Zapirain*, Gasteiz, 1929, hitzaurrea: 7. or.

Intzak "Biozkadak"-i egindako hitzaurrean herri literatura autoktonoaren alde egindako adierazpenak jaso ditugu. Hor bazegoen, orduko euskal intelligentsia erlijiosoan, herrikoitasunaren aldeko aldarria, gero M. Lekuonaren lan garrantzizkoak sendotua eta areagotua.

Jakina da Aitzolek garrantzi handia eman ziola olerkigintzari. Errepara diezaiogun Martin Ugalderen eta Manuel Lekuonaren arteko elkarriketari:

Este ambiente que nació allá se mantuvo, comenzó a trabajar en este campo del canto popular vasco con mucha emoción. Aitzol tenía como una obsesión por la poesía. De ella y los poetas esperaba un verdadero renacimiento cultural y lingüístico...Así nació en Aitzol la nueva idea que fue el motor dentro de una cultura oral y ágrafa, era fundamental"Le pregunto si Orixe aceptó este cambio con entusiasmo. "¿Orixe?...No se sumó demasiado, a él le iba lo clásico; el clásico, el modernista de Lizardi-Lauaxeta, y los bertsolaris son tres mundos distintos en una sola lengua. No se debe suprimir ninguno, todos tienen su lugar en la mente vasca¹³.

Gogora dezagun izan zuen garrantziaren heinean oroimen kolektiboan azpimarratu ez den alderdia: gerraurreko proiektuaren herrikoitasuna. Zazpi Oleri Egun egin ziren 1930etik 1936ra, eta guztietan hartu zuten parte bertsolariek. Manuel Lekuona eta Aitzol, biak izan ziren epaimahaiko 1935eko eta 1936ko bertsolari guduetan. Gogora, halaber, antzerkiak ere leku hauta izan zuela. Hiru Antzerti (1934-1936) Egun eta Oleri Egunetan ere antzerki emanaldiak. Aurrekoak kontuan, hobeki ulertzen da eta hobeki balioesten Martin Ugalderen sintesi honen balioa:

La obra iniciada con "Euskaltzaleak" buscó la expresión popular; sin embargo, pronto apoyó la expresión de la alta creación literaria, y más tarde, y ante algún fracaso, volvió a la expresión popular¹⁴.

Euzkadi-n, El Día-n eta Yakintza-n ez zik urteko olerki ekoizpenaren zati hautatu bat jaso ohi zuten Eusko Olerkiak liburuetan agertzen zituen bere ikuspegiak Aitzolek. Lehen liburuan, 1930ekoan,

---

[13] Aip. lib. 80-81 orr.

[14] Aip. lib. 58. or.

Lauaxetaren *Maitale kutuna* izan zen protagonista, baina halaber urte berean Pedro Mari Otañoren bertsoak ere argitaratu zituen eta egin zion sarrerari izenburu adierazgarri hau ezarri zion: "Erriko olerkaria".

Bigarren *Eusko Olerkiak* liburuan (1931), protagonista nagusi Lizardiren *Urte-giroak* zituenean, honela idatzi zuen:

Akatsik gabekoa ote degu ba? Ez, bereak baditu. Bereak eta, agian, gureak ere bai. Euskera lizundu xamarra eskuratu zaigu. Jatorriz, gure izkera asmoak labur erakusten zituenetakoa zan. Adi-gaietarako itz gutxi eta aiek egokiak. Aldiz-aldez zabartu, eten egin zaigu eusko mintzoa. Txalogarria, beraz, antziñako itz-asmoen izorraldi ori berritzea. Elburu onek, ordea, utsak ba-ditu. Bertsoan doñua gogortxoia izatea, bat: ulerkaitza, aditzez zail xamarra izatea, bestea (.) Itzen laburtasunak eta asmo-betetasun onek alako adilluntasuna berekin daramate. Labur bai, baño argi idatzi dezagun (.) Euskera aberastu eta eraberritzeak dakartzkien akatsak dira. Ala ere "Urte giroak ene begian" olerkiak, akatsak-akats, gure izkera, bai mamiz, bai azalez edertu digu. Zorioneko eraberritze onek geroko-onuragarriak ekarriko al dizkigu!¹⁵

Ezaguna da Aitzolen 1933ko otsaileko artikulua. Tolosako *Eusko Gaztedikoek Santa Agedako bertsoak* berritzeko txapelketa antolatatu eta Jautarkolen olerki herrikoiak garaile gertatu zirenean, abagunea baliatu zuen olerki herrikoien aldeko kanpainari ekiteko, eta bidenabar berritzaileak kritikatzeko:

Ilargi bete ta izar panpoxak/eder zaizkigu ortzean;/zure emazte ta seme alabak/ederrago balkoetan. Jauregi'k izenpetua ez balitz errikoi olerkia zala usteko nuen. Alako erri kutsua daramate ez kopla bakoitzak olerki osoak baizik. Irakurri utsaz eta entzun utsaz errex aditzen dana da. Eta onelako olerkiak eta onelako idaz-lanak bear ditugu. Irakurleak eta euskaltzaleak gure bertso zail eta idazlan eta artikulua ezin entenditze-koaz aspertu ditugu. Geok ere, idazleak, aizkenaz naskatzen ari gera. Iñor mintzeagatik ez diot. Meroni naiz erruduna. Baña guztiok bide txarrak utzi eta bide onera jo dezagun!¹⁶

[15] Jose Aristimuño Aitzol. *Idazlan guztiak 3. literatura inguruan*, Erein, Donostia, 1986, 29. or.

[16] Aitzol: *Idazlan guztiak*, V, Erein, Donostia, 1987, 429 or.

Astebetara erantzun zion Lizardik “Gure bideko mugarririk” zeritzan artikulua erekin; idatzi zuen azkena. Adierazi zuen irtenbidea ez zela idazle guztiak eredu bakar batera behartzea: Txirrita, Muxika¹⁷ edo Jauregiren eredura (“errikoitasun gorritik bertso ikasietarako tartean izen aiek iru mugarri bezela jotzen ditut, eta, au ondo entzun, mutikoak, ori esanakin ez det adirazi nai inor aldamenekoa baño gehiago danik”¹⁸), baizik ere nor bere arloan ahal zuen txukunena idaztea, erraz-zaleak erraz, eta bestela idatzi nahi zutenek, bestela. Onartzen zuen artean nahiago zuela idazle gehiago izatea erraz idatziko zutenak, baina bestela idatzi nahi zutenei ere bidea aske utzi behar zitzaizela. Lehenagotik zetorren polemika, besteak beste, Larreko idazleak eraikia¹⁹.

Ezagunak dira Patxi Etxeberriaren “Bost lore” olerkiari egindako iruzkin luzea, eta hura baliatuz argitaratutako “Eusko elerti-kera berezia (estetika)”²⁰ eta Zaitegiren “Tori nire edontzia”-ri egindakoak²¹. Gogoratzea komeni da, haatik, Aitzolen proiektua ez zela bertso-olerkigintzara mugatzen ez eta literaturara soilik ere: haur hezkuntza elebiduna hartzen zuen bere baitan, euskal artea halaber, eta hartzaile askotarikoak zituen: haurrak, gurasoak, maisu-maistrak, artistak, literaturzale erlijioso eta laikoak. Eta Aitzolen gogoan, gerra ondoan Guatemalan aldizkari berria sortzean Zaitegirenenan bezala, “eusko gogoan” hautematea, berpiztea, suspertzea zegoen.

Lizardi 1933an hilik, bide berri modernistak urratzeko alde-alde-dera Lauaxeta gelditu zen. Haren *Arrats Beran*-i buruz honela dio Jon Kortazarrek: *Pero con la publicación de Arrats Beran, “la tercera vía”*

---

[17] Argi eta garbi ez badago ere nor zen Muxika hori, “Euskel-olerti-jaia”-n Lizardik sartzen duen zerrendan sartzen duelako (Ikus: OTAEGI, L.: *Xabier Lizardi: kazetari-ianak*, Erein, Donostia, 1987, 295-296 orr.) ia seguru Emiliano Muxika albizturkoa izango zen; besteak beste, 1934ko “Eusko-olerkiak” liburuan olerki batzuk dituen Tolosaldean eta Gipuzkoan hortxe nonbait, haren olerki-kera ezaguna eta estimatua izango zen, Lizardiri “Argia”-ko irakurleari nor zen azaldu beharrik ez zuela iruditzeko.

[18] OTAEGI, L.: *Xabier Lizardi: kazetari-ianak*, Erein, Donostia, 1987, 401-404 orr.

[19] Ikus goiko oin-oharrean izendatutako liburuan, “Bide berriak? Bide guztiak?”, 367 eta ond., eta halaber, goragoko oin-ohar batean izendatu dugun J. Kortazarren liburua.

[20] Jose Aristimuño Aitzol. *Idazlan guztiak 3. literatura inguruan*, Erein, Donostia, 1986, 55 eta ond.

[21] 77 eta ond.

*propuesta por Lauaxeta, nuevas orientaciones más tradición popular, viene a adquirir carta de naturaleza, dentro de los planteamientos estéticos*²².

Lauaxetarekin jarraiki, badago haren gutun esanguratsu bat Zaitegiri egina euskara-erdara, arrasatearrak "Tori nire edontzia"-rekin zilarrezko haritz-adarra irabaztean. Lehenbizi erreparoz, espiritu kritiko hartu zuela aitortzen dio haren olerki saritua: Con reparo, no falta de espíritu crítico, he recibido la composición. Laudatu ere egiten du olerkia, era berezian: *¿Mi elogio? Completo.*(.) *"Tori nire edontzia" tiene cierta gracia popular que será apreciada por todos.* (.) Olerkari saila behar dela aditzera ematen dio, eta denak goretsi behar direla: *Pero no podemos conformarnos con dos o tres poetas. Menester es aupar y elogiar a Tapi-Perurena, Jauregi, "Endaitz", Satarka, Gaztelu, Onaindia, Loidi, Kortaxarena, Iturralde, "Oxobi", Enbeita. Estamos en pleno Renacimiento*²³.

Hondarrik hondarreanean, olerkariak berek eta haien eragile Aitzolek garbi ikusten zuten olerkari saila egotea beharrezkoa zela, herrikoiak, landuagoak eta hautagoak. Arazorik handienak, Aitzolek adierazten zuen bezala, literaturatik kanpo zeuden. Euskal erakundeek ez zuten euskal literatura, orduan haren lorerik preziatuena zen olerkigintza, behar bezala bultzatzen, esaterako, katalanek egiten zuten bezala:

Un exquisito poeta bizkaino puso de relieve el año pasado el contraste observado en el trono ofrecido a la poesía catalana y a la vasca. A aquélla se le ofrecía, bajo el dosel grandioso de Barcelona, el vistoso trono de un magnífico coliseo; a ésta, un tosco monumento de piedra aldeana en la cumbre pintoresca donde el caserío de Bedoña se asienta. (.) *Una reflexión nos zahiere y amarga. ¿Por qué aquí, en tierra vasca, no se encumbra y no se aplaude a los poetas? ¿Por qué un cinturón congelado de indiferencias y desdenes aprieta el corazón sentimental de los vates euskaldunes? ¿Por qué las*

[22] Azpimarra nirea. Ikus *Teoría y práctica poética de Lauaxeta*, Desclee de Brower, Bilbo, 1986, 76-79 orr.

[23] DÍAZ, Jon eta IZTUETA, Paulo: *Jokin Zaitegiri egindako gutunak I (1932-1935)*, Utrisque Vasconiae, Donostia, 2007, 32-34 orr.

*fiestas de la poesía no se revisten de la importancia y boato externo que debieran?*²⁴.

Ematen dion erantzuna, aldeak alde, oso egungoa hautematen dugu, idatzi zenetik hirurogeita hamar urtetsura: Estriba la razón de ello, sin duda alguna, en la indiferencia que todavía existe hacia nuestra literatura nacional. No están las gentes y vascas acostumbradas a leer en euskera ni a paladear las bellezas literarias si están redactadas en nuestro idioma (id.). Egun bezala idazleak baino urriago proportzioan irakurleak.

Idazleen, hots, olerkarien lanari zegokionez, itxaropentsu agertu nahi izan zuen Aitzolek, data damurik gogoangarrian (1936-07-18) argitaratu zen azken artikuluan:

*Nuestros vates actuales, prestigios de nuestro renacimiento literario, no habían introducido hasta ahora en sus creaciones los destellos peculiares de la expresión poética euskaldun. Ni aun el mismo "Lizardi", que tantos aciertos tuvo en su afán creador de abrir nuevos cauces al euskera literario y de injertarle veneros del vigor genuino de nuestro idioma, consiguió ni apreciar ni expresar la imaginativa y la inspiración euskaldun según exigía el genio privativo de la belleza racial. Son los nuevos creadores de la nueva generación literaria, cuyos representantes acaban de aparecer ahora, los que restituirán a la poesía culta el matiz peculiar de la estética nacional vasca (.) vase forjando el caudal literario vasco, esperando que el pueblo, por fin, se decida a seguir al selecto grupo de los que forjan el pensamiento artístico nacional*²⁵.

Luis Jauregiren *Biozkadak* olerki liburuarekin hasi eta Aitzol eragile handia bera fusilaturik 1936ko altxamendu faxistak hilaraziko zuen literatur susperraldiaren amaieran, hala aditzera eman zuen martiriak: olerkari hautatuek poesia landuari euskal estetika nazionalaren kutsu berezia erantsi behar zioten, eta garrantzizkoena: euskal

---

[24] Aitzol: *Idazlan guztiak*, VI, Erein, Donostia, 1987, 432 or. Lauaxetaz ez ote da ari? 1935ean argitaratu zuen bizkaitarrak "Kataluniako irarkolak" zeritzan artikulua, non katalanek zuten kulturarako lehia bizia goraiatzaren zuten. Ikus: Estepa URKIAGA *Lauaxeta: Gure aberriaren elea, kazetari-lanak*, Labayru, Bilbo, 2005, 304-308 orr.

[25] Aitzol: *Idazlan guztiak*, VI, Erein, Donostia, 1987, 471 or.

populuak, azkenean, olerkari hautatu haiei jarraitu behar zien ezinbestean. Ideia horrekin hil zen.

1.2. Luis Jauregi Jautarkol

50eko hamarkadan ere argitaratu zituen olerkiak errenteriar olerkari herrikoiak, baina eragile lana osoki, eta olerkari lana ere nagusiki 36ko gerraurrean burutu zuen. Kopuruari begiratzen badiogu, haren olerki emana 36ko gerra aurretik gerraondora asko urritu zen, esaterako: 1918tik 1927ra 50, 1927tik 1936ra 69 olerki, eta 1951tik 1960ra, 23. Lehenbiziko hamarrak *Euzko-Gogoa*-n kaleratu zituen eta ondotik, *Aranzazu*-n, *Zeruko Argia*-n eta *Olerti*-n eman zituen. Olerkigintzan urterik oparoenak 1915etik 1936ra artekoak izan zituen, eta Espainiako II. Errepublikaldian saiakera generoa ere, kazetaritza saioa ere, aski landu zuen, batez ere gaztelaniaz. Lauaxeta eta Lizardi aurreko olerkigintzaren ordezkari behinena da, eta gorago agertu bezala, zubigile gertatzen da.

Gerraondoan olerkiak lantzeari erabat utzi gabe, ipuin bildumak egitera, eta eleberri itzulpenetara (C.J. Celaren “Paskual Duarte’ren sendia”) jo zuen, bestelako giro politiko eta soziokulturalari bestelako literatura zegokion ustea zuen seinale.

Gorago aipatu dugun bezala, 1929an *Biozkadak* olerki bilduma kaleratzean Damaso Intza aitabitxi zuela, besteak beste, Lauaxetak, Orixek eta Aitzolek plazaratu zituzten hari buruzko artikuluak. Lauaxetak artikulu bat ez ezik bi eskaini zizkion, aski luze aritu zen haren olerkiez eta haien bidez beraren aburuak plazaratu zituen –hein batean Damaso Intzaren iritziei buruzki–, eta aburu horiek pare bat urte geroago *Bide Barriak* argitaratzean Orixerekin izango zuen ika-mikaren iragarle gertatzen dira, egungo egunetik begiraturik:

Tengo por cierto que nos agrada la poesía popular, campesina e irónica, pero no nos es dado determinar los límites del sentimiento. Unos quisieran que fuera nuestro canon lírico el estilo blando y regalado de los laburdinos (.) Otros desearían que la forma definitiva de la poesía vasca tuviera su marco en la lírica popular. ¿Es que no hay complicaciones ni tragedias más profundas que las del campesino? Si hemos de expresar con la ingenuidad del campesino el dolor ancestral, la rebel-

*día de los anhelos patrios, bien podemos desistir de escribir en euzkera*²⁶.

Baieztapen jakingarriak egiten ditu, besteak beste, poesia modernoaren ezaugarri garrantzizkoa den subjektibitatearen aldekoa: *Y la poesía no es ya la expresión de una raza sino la efusión íntima del artista* (id).

Lehen paragrafotik erakartzen du arreta, digresio estilo barrokoan:

*El bello libro de don Luis de Jáuregui nos hace saborear la paz de su jardín espiritual en medio del páramo inculto que nos rodea. Es un florilugio que espiga lo más sutil y peregrino del sentimiento. Nunca el alma vasca pudo manifestarse en tan vaga y láctea transparencia de tristeza. Las efusiones íntimas del poeta han requerido el ritmo vaporoso de un Lamartine. En armonía con el paisaje nativo, en los rosales de sus versos, la melancolía se enreda como una niebla*²⁷.

Ezin da hitz gutxitan laburbildu, baina, dagokigunerako, esan liteke, erabat harturik oso goretsi zuela:

*¿Resabios de romanticismo?, me objetará alguno: No lo dudo; pero en el romanticismo palpita un hondo sentido de humanidad. El autor de "Biozkadak" comulga con ellos en lo que tiene de nostálgico y vago, pero difiere en la forma ingenua y clásica de su expresión (id). Porque espíritu, en verdad complejo, el de Jautarkol; difícil de encerrarlo en una hornacina. Su canto aduna (sic) la sencillez campesina con la inquietud de las urbes: acopla la inocencia y el remordimiento. En su lira ríe la dulzura y gime el dolor, el idilio y la tragedia hallan resonancia*²⁸.

Akats nagusi bakarra aurkitu zion: zortzikoa erabili izana:

Sus versos machacan al oído en el martilleo del zortziko en sus diversas manifestaciones. Mi gusto poético es tan inquieto y amigo de deleites, que no puedo saborear largo tiempo

---

[26] "Divagaciones. Biozkadak", in *Euzkadi*, 1929-11-16.

[27] "Divagaciones. Biozkadak", in *Euzkadi*, 1929-11-08 (egun horretako aza-lean).

[28] "Divagaciones. Biozkadak", in *Euzkadi*, 1929-11-16.

*una poesía de composición basada en el zortziko, donde exigen al oído tan dura prueba. No me es lícito negar que esa medida sirvió de cuna a las efusiones más delicadas del alma vasca. Pero para mí que el zortziko dice bien allí donde se canta el verso. No queremos elevar a ese metro a la categoría de medida esencialmente vasca*²⁹.

Bestalde, haren olerkiak malenkoniak eta tristeziak jota zeudela adierazi zuen:

La obra será fiel reflejo del concepto que cada uno se forja de la vida. Debido a esta razón, nuestro poeta imprime a su poesía el tinte melancólico de los paisajes vascos. Desconozco qué sentido pueda tener la vida para el señor Jáuregui pero presumo que debe de ser muy triste para el que vive soñando en el cielo (id).

Eta eraginen artean: Lamartine, Dacarrete, Campoamor, Baude-laire, Heredia, Heine aipatu zituen.

Orixek bi artikulu eskaini zizkion *Euzkadi*-n, lehenbizikoan iritzi orokorra emateko eta bigarrengoan olerkien metrika aztertze-ko. Lauaxetak bezainbat goretzi zuen, baina hark bezala akats batzuk hauteman zizkion, nahiz ez berak. Bizkaitarrak *Jautarkolen* olerkiak tristeak hautematen zituen erabat harturik; Orixek bi baino ez. Aholku hauek eman zizkion:

*En una cosa deseo más perfección a este poeta: en la expresión acerrada vasca, en la que quizá no le aventaja más que Zaldubi. Sin dejar de ser universal en el sentimiento, se puede ser más vasco (.) Aconsejaríamos a Jáuregui que temple su alma en la recia poesía clásica y estudie el verso vasco en autores como el modelo que le hemos indicado*³⁰.

Beste akats bat: kanturako egokitzen bazuen ere, olerkietarako desegokitzen jotzen zuen "zortzikoa" erabili izana. Gorago jaso dugun bezala, Lauaxetak gogorren horixe kritikatu zion. Orixek leunago.

Polemikatxoak amaiturik zirudienean, Aitzol altxatu zen *El pueblo vasco*-n Orixeren zenbait adierazpen ñabartzeko; Orixek erantzun

[29] "Divagaciones. Biozkadak", in *Euzkadi*, 1929-11-08.

[30] Interneten: kritikak.armiarma.com-en "Suspiros del corazón".

egin zion Aitzolenari, eta bost artikulutatik azkena Aitzolek argitaratu zuen. Orixek ere Lauaxetak bezala eraginak aipatu zituen, eta Aitzolek Jauregiaren orjinaltasuna defendatu zuen:

Pero no creemos exacto que merezca Jáuregui el dictado universal de adaptador o imitador (.). Se le ha comparado con el gran poeta Zaldubi (.). Indiscutiblemente que el gran canónigo Adema posee el nervio del lenguaje vasco, con fuerza más peculiar y propiedad más exquisita que el autor de "Biozkadak". Sin embargo, en éste la inspiración es mucho más elevada, más exuberante la imaginación creadora, y el sentimiento íntimo del lirismo mucho más interesante³¹.

Polemika horren ondorioz Jauregi euskal Parnasoko gorenera aipatu zen, harik eta Lauaxeta eta Lizardi etorri arte.

Hiru kritikari famatu horiek emandako iritziez ez zuen berehalakoan ezer adierazi; polemika hartatik pare bat urtera, kritikagileren batek Tapia-Perurena olerkariaren "Olerkiaren gaua" Musset-en beste baten imitazioztat jo zuela-eta haren alde lerro batzuk idatzi zituen, eta bide batez aitorten hau egin zuen:

Cuando el que estas líneas escribe publicó su librito de poesías "Biozkadak", no faltó algún crítico que en algunas de ellas viera reminiscencias y hasta imitaciones de varias composiciones francesas de cuya existencia, dicho sea en honor a la verdad, el autor del libro no tenía ni la más remota idea³².

Bestalde, olerkari gisa ez ezik literatur eragile gisa ere egiteko aski garrantzizkoa jokatu zuen³³ gerraurrean, Aitzolen arrimuan eta hark ezarritako bidearen sostengatzaile gisa³⁴.

---

[31] Interneten: kritikak.armiarma.com-en "Luis de Jauregui". "Biozkadak" liburura bildutako "Aizkorriren oñetan" olerkia, *Euskal Esnalea*-k 1927an saritua, Aitzoli eskaini zion hitz hauekin: *Aritzimuño'tar Joxe, apaiz jaun mixio-zale jakintsu ta beroari*. Interneten eskura.

[32] PEREZ GAZTELU, Elixabete: "Jautarkolez: aztarren bila" in *Euskera*, (XLI -2. aldia), 98. or.

[33] Ikus PEREZ GAZTELU, Elixabetek bildutako: *Jautarkolen sorta marduldua*, Errenteriako Udala, 1998. Eta ikus halaber, J. KORTAZARREN *Teoría y práctica poética de Lauaxeta*, Desclee de Brouwer, Bilbao, 1986, 62-79 orr. Orri horietan jasotzen dira gaingiroki Jautarkolek Lauaxetaren bi olerki liburu famatuez egin zituen iruzkinak.

[34] Orixek gutun batean Santi Onaindiari aitortenak egin zizkion Aitzolekin izan zituen nahigabeei buruz. Besteak beste, honela zioen: *Lauaxeta, Jauregi, Tapia-Perurena zituzan bere kutunenak*. Paulo eta Ibai IZTUETA: *Orixek: gutunak (1917-1961)*,

Zergatik antolatatu zuen Euskaltzaleak elkarteak lehen Euskal Oleriti Jaia Erreterian? Besteak beste, Jauregik 1915. urteaz geroztik olerkigintzan ziharduelako eta bereziki 1929an "Biozkadak" olerki bilduma kaleratu zuelako³⁵. Lauaxetak, gorago adierazi bezala, bi artikulu idatzi zituen "Biozkadak" liburuaz, eta haren ondotik Orixek eta Aitzolek, eta azken honek erabat goretsi zuen.

Luis Jauregik idatzi zuen Lauaxetaren bi liburuez eta Lizardirenaz, eta luzaroen Loramendiz³⁶.

Lauaxetaren "Bide barriak, nuevos rumbos"-i buruz:

*En las páginas de todo el libro late una nota simpática: la sinceridad poética. Estos versos son retatos (¿Retazos? ¿Retratos?) de la vida del poeta. En ellos vibran sus clamores de su lucha interior, dibújense los celajes melancólicos de sus horas de amargura y los destellos luminosos de sus ratos de bonanza (.) La sinceridad en la poesía, sobre todo en la lírica, es necesaria para que sea buena. Cuanto más sinceros y vividos sean los versos, tanto serán más líricos.*³⁷.

Maisutza maitasunezkoetan aitortzen zion: haragikerian, errealismo- eta antikristaukerian eta sentimentaltasun emeegian jausi gabe, ezkortasunez eta barru-barrutik zaurituriko sentimenduz zipriztinduak

---

Utriusque Vasconiae, Donostia, 2006, 312 or. Orixeren baieztapenaren zuzena egiaztatzeko ikus PEREZ GAZTELU, Elixabete: "Jautarkolez: aztarren bila" in *Euskera*-XLI (2. aldia), 99 or. Bestalde, aurrerago ematen ditugu Jauregik Aitzolekin bat egin zuela erakusten duten frogak.

[35] Aitzolek Yakintza-n: *Don Luis de Jáuregi había publicado su primer tomo de poesías titulado "Biotzkadak". Fue muy favorablemente acogido por la crítica. Se hizo, impensadamente, un favorable ambiente en favor de la poesía vasca. Coincidió por aquellos días la celebración del clásico día ferial donostiarra de Santo Tomás. Reunímonos un grupo de amigos euskeltzales. Entre ellos se hallaba Lizardi. En la conversación surgió la idea de organizar un homenaje a Jauregi, en Rentería (Jose Aristimuño Aitzol: literatura inguruan, Erein, Donostia, 1986, 139 or. Lizardik lehenbiziko olerki jai horren atarian: Gogotik ari dira orain eslariak, ta zuzenki, Jauregi'tar K. olerkaria aipatzen, ta Jauregi guziok dakizutenez, errenderiarra da. "Euskal Oleriti Jaia" in Argia, 1930-01-26, edo OTAEGI, Lurdes: Xabier Lizardi: kazetari-lanak, Erein, Donostia, 1987, 295. or.*

[36] "El poeta Loramendi" in *El Día*, 1933-06-14; eta "Loramendi Olerkaria. Bere poesi-lanaren azterketa, bera bizi izan zan garaiari buruz-buru" in *Euskera* (5), 1960, 235-257 edo *Jautarkolen sorta marduldua*, Erreteriarako Udala, 1998, 182-202 orr.

[37] *Jautarkolen sorta marduldua*, Erreteriarako Udala, 1998, 61-63 orr.

izanagatik begiko gertatzen zirela, olerkiei zerien garbitasun-kutsua-
gatik. Gomendatzen zion filosofiko-intelektualetara gehiegi ez zale-
tzeko, sentimenduaren bide zaharretan aurkituko zituela haren liriko-
tasunari hobeki egokitzen zitzaizkion inspirazio iturriak.

Lizardiren "Biotz-begietan"-i buruz berriz, olerki liburu horrek
zekarren eraberritzearen egokitasunaz:

*Manjar en verdad sabroso para las almas capaces de gustar la
belleza poética (.). Es libro de vanguardia, grito de un corazón
de juvenil empuje, nacido entre ansias de superación y vivos
anhelos de abrir nuevos horizontes a nuestra balbuciente
poesía. Por esto, y por los numerosos aciertos que el libro
contiene, sólo plácemes merece su autor. Porque entiendo
que, las audacias innovadoras en la poesía, como en el arte
en general, lejos de perjudicar, benefician grandemente (.). En
este sentido, paréceme no sólo conveniente, sino necesaria
la publicación de este libro en el momento actual de nuestro
renacimiento literario. Porque en él se inicia un nuevo género
de expresión poética, que seguido con prudencia, ha de
contribuir, a mi juicio, al acrecentamiento del valor de nuestro
caudal poético (.).³⁸*

Lizardiren meritu handiena honetan zetzan:

*Lo substancial, y por ende, el mérito principal de su labor
literaria, estriba en la idea poética, en la pasión, en el senti-
miento y en el colorido sobrio pero brillante con que sabe
revestir los más profundos pensamientos y expresar artística-
mente los más hondos sentires (id.).*

Lauaxetaren bigarren liburua ere famatu zuen:

*Orain arteko bere olerkietan, bihotz barnean, labe gorituan,
kixkaltzen zeuzkan bihozkadak eta gogo dardoak eman dizki-
gu. Oraingoetan kanpotik hartu ohi ditu kanta gaiak. Begietan
josi zaizkion lurkoi bizitza honetako gertakariak eta ikuskizu-
nak hartu eta jantzi arin eta politez apaindu ditu gure begien
zoragarri izan zaizkigun (.). Erdarazko, Castellako romanze za-
harren eran taxutuak, baditu; Jammesen erakoak ere bai. Guz-
tiek daramate halako bizitza dardara eta eder kutsu berezi bat.*

---

[38] Alp. lib. 76-77 orr.

Azalez gauza hutsak dirudite; baina idazlanetan edertasuna ohartzen dakitenentzat, ez inolaz ere (.) Jantzi arina, bertso meheak behar dituzte taxu honetako olerkiek (.) Jammesek, ordu arte olerkariak zerabiltzaten bertso neurriak hautsi eta neurri berrikoak asmatu zituen; hauxe bera egin digu Lauaxetak (.) Gure hizkuntza zaharrak, era guztietako langileak behar ditu: landu gabeko soro, aberastasun gai dena dugu (.) Hargatik, txalogarria deritzat Lauaxetaren lana³⁹.

Horretarako gero, 1930-31n eta 1935ean ere goretsi zituen olerki bide-berritzaileak. Beraren olerkigintzari dagokionez, kopia herrikoiak aintzat hartuz eta 1933an Tolosako Santa Agedako sariketan garaila gertaturik, ez nornahik baizik aurrez ere olerkari fama zuen batek, bide herrikoitari indarra eman zion, eta 1933-34tik aurrera Aitzolek gidaturik herri bertsoak, olerki herrikoiek hartu zuten prestigioa erakitzen modu eraginkorren esku hartu zuen.

Zaitegiren "Tori nire edontzia" iruzkintzean honela idatzi zuen:

Irudimen biziko olerkaritzat jotzen dut nik behintzat, atzo arte ezezaguna nuen gure olerkari hau. Asmo eta gogorapenak, kolore ñabar-politez janzten ederki daki, baita batasun-katea urrezkoz irudiak, bihozkadak eta burutapenak elkarrekin taxuz lotu eta josten ere. Bertsoa egoki eta trebe darabil; baina bihurri xamar. Bertso gutxitan edergarri asko sartu nahi dizki-gu eta olerkiaren argitasuna lausotuta uzten du zertxobait. Olerki-gaiek ez dute bertsoetan lasaiegi egon behar, noski, baina gutxiago estuegi (.) Ondo baino hobeto dio gai honi buruz Aitzolek..."Jo beza bertso leun, gozo, errezetara Zaitegi"k, orretarako gai dan ezkerero. Mamia sakona, goi-indarrez betea izan bedi: azala ordea, adi-erraza, leuna, irakurri utsakin irakurleak ulertu lezakena. Orduantxe gogoia poztutzen zaigu: edertasuna nekerik gabe atxitzeak lilluratzen baigaitu" Horra, gure olerkari gazteok hartu beharko luketen bide zabala. Utz bitzate bidezidor ilunok eta Aitzolek erakusten dien bide eroso horretatik jo bezate lasai, beldurrik gabe. Har bezate bertso-egintzan eredutzat edo ikasbidetzat gure Orixe jatorra: ez

[39] Aip. lib. "Zubimendi eta Lauaxeta" 146-147 orr. *El Día*-n 1935-08-31 eta *Euzkadi*-n 1935-09-03.

dira, honek eskutik daramatzala ilunpetan ereriko. Irakurri, liburu honetan duzuen bere "Gure zizak"⁴⁰.

Saria ere jaso zuen. 1935ean, VI. Olerti Egunean, haren "Maite opari" olerkia saritu zuten. Xenpelarri buruz eta bertsolaritza buruz zenbait artikulu idatzi zituen⁴¹. Garbi dago erabat bat egin zuela Aitzolekin.

Elixabete Perezek zehatz-mehatz jaso ditu Blozkadak-ek jasotako erreakzioak. Koldo Mitxelena, Manuel Lekuona, Paulo Iztueta eta Jon Kortazarrenak, besteak beste, eta amaieran baieztapen hau egin du:

Ez daukagula Jautarkolez lan berariazkorik, azterlan osorik, bere jardunaren luze-laburra, munduratuaren barrengo bila-kaera, garaian izan zuen itzala, besteekin (hemengoeekin eta kanpokoekin) izan zuen harremana... behar bezala argitzen digunik⁴².

Bereziki Hego Euskal Herriko literatur eztabaida garrantziko batzuk aipatu ditugu gaingiroki, ezagunak eta ez hain ezagunak. 1936ko gerra aurrean Manuel Lekuonaren liburuek, batez ere Poesía popular vasca-k (1930) eta *Literatura oral euskérica*-k (1935) izan zuten eragina gogoratu dugu, eta Aitzolen eragina eta hari Luis Jauregi Jautarkol-ek emandako laguntza.

Aitzolek erail aurretxoan ordurainoko literatur bilakaeraz adierazi zuen sintesia ere jaso dugu: olerkari hautatuek poesia landuari euskal estetika nazionalaren kutsu berezia erantsi behar zioten, eta euskal populuak olerkari hautatu haiei jarraitu behar zien.

50eko hamarkadan batzuek Lizardi hartuko dute eredutzat, beste batzuek Lauaxeta edo Orixe. Zenbait olerkari adinean aurreratutik haien aurreko olerkigintza jarraitu zuten, eta beste zenbait olerkari gazteagok aurreko haien guztien aurka edo haiek erabat bazter utzirik, beste eredu batzuei jarraiki, bestelako ereduak jarri zituzten indarrean.

---

[40] Aip. lib. "Eusko-olerkiak" 148 or. *El Día*-n, 1935-09-15.

[41] "Bertsolari nor zaigun: Xenpelar ereduz" in *Yakintza* (17), 1935, 331-339; *Yakintza* (18), 1935, 407-413; "El bertsolari" in *El Día*, 1935-01-11, "El Día del bertsolari" in *El Día*, 1935-01-20 eta "El bertsolari en acción" in *El Día*, 1936-06-20.

[42] Aip. lib. 111. or.

2. 50EKO HAMARKADAKO ERAGILEAK

Bertso-olerkigintzari doakionez, gerraondoan espiritu haren oi-nordeko eta jarraitzaile eraginkorrena J. Zaitegi da guztien gainetik, *Euzko-Gogoa* aldizkaria ardatz duela, eta beste eragile handi bat Santi Onaindia da *Milla Euskal Olerki Eder* (1954) eta *Olerti* poesia aldizkariarekin (1959-1969). Eragileak eta olerkariak biak ere. Orixe (“Euskaldunak” poema 1950ean kaleratua; Ameriketako erbestean olerkigintzan), Luis Jauregi *Jautarkol* eta Manuel Lekuona eta beste hainbat olerkari ere bizirik dira eta gerra aurreko espiritu haren jarraitzaile gertatzen dira, neurri batean edo bestean. Beste olerkari batzuk 50eko hamarkada inguruan hasten dira argitaratzen, berariaz aipatu beharrekoa Salvatore Mitxelena da eta haren *Arantzazu: euskal sinismenaren poema* 1949an argitaratua; Orixe bi artikulu garrantzizko idazten ditu hartaz, eta, jakina, zenbait belaunalditako olerkariak batera gertatzen dira lantegi berean.

2.1. Zaitegi

Goraxeago etendako hari-muturrari ostera heltzeko, hel diezaiogun Zaitegik *Euzko-Gogoa*-ko lehen alean argitaratutako “Aitzolen gizaldia” artikuluari⁴³. Laburbilduz, belaunaldia hauek osatzen dute: Eusko-Olerti-Egunetan sarituak: Lauaxeta, Lizardi, Loramendi, Patxi Etxeberria, Zaitegi, Jauregi, Iñaki Otamendi eta horiekin batera Orixe, Tapia-Perurena, Jakakortajarena, Paben Loidi, Erkiaga, Gaztelu, Santi Onaindia, N. Etxaniz, T. Monzon eta beste. Belaunaldiaren ezaugarriak hauek dira: 1.- Orduraino euskal literaturako olerkari garaienak eta bikainenak. 2.- Aitzol eragile eta zirikatzaile, eta Orixe irakasle nolabait. 3.- 1890z gero jaioak. 4.- Prestakuntza intelektual antzekoa. Frantzia, Alemania, Ingalaterra eta Italiako olerkiak irakurriago zituzten

[43] Hau idazteko IZTUETA Pauloren *Euskal Idazleen belaunaldiez*, Utriusque Vasconiae, Donostia, 2005, 129-149 orr. liburuaz baliatuko naiz. Ohartxo bi: bat, lztuetak aipatzen duen Zaitegiren artikulua argitaratugabeaz baliatuko naiz, eta bi: liburu horretan galderak egiten ditu lztuetak, ea Zaitegik literatur belaunaldiez idatzi zuten halako edo honelako autore ezagutuko zuen (esaterako, 133. orrian Petersenez eta Thibaudetez galdetzen du), eta erantzuna lehenbizikori dagokionez, baiezkoa da. Ikus Zaitegik *Egan*-en 1963ko lehen alean idatzitako “Belaunaldiaz” artikulua (16-34 orr., bereziki 18.a).

Espainiakoak baino. 5.- Gutunez edo bestela harremanetan elkarrekin⁴⁴. 6.-Euskara lantzea eta olerkiak "eusko-gogoz" egitea xedetzat. 7.-Olerkigintzari zegokionez, Azkueren hiztegia lagun, euskal olerki hiztegia ugaldtu zuten, eta errima ere bai, ugaritu eta aberastu.

Paulo Iztuetak honela dio: *Badirudi, beraz, Jokin Zaitegik berak zuzentzen duen Euzko-Gogoa aldizkaria, belaunaldi horren oinordeko sentitzen dela, artikulu horretan espiritu hori jasotzen baita*⁴⁵. *Baiezta liteke ohoretzat zuela belaunaldi hartakoa eta mugimendu haren oinordeko izatea. Horrek ez du esan nahi gerra aurrekoa eta gerraondokoa berdinak zirenik. Egoera soziopolitiko-kultural bitan jaiok izaki, Aitzolek zuzentzen zuen Yakintza eta Zaitegik zuzentzen zuen Euzko-Gogoa ezberdinak izan ziren, haatik, azken hau haren oinordeko olerkigintzari zegokionez.*

Ez da unea *Euzko-Gogoa* zer izan zen xeheki azaltzeko, baina aipatu gabe ezin da utzi, euskal literaturako genero guztiei bezala olerkigintzari ere asko opa izan ziola aldizkari horrek, eta Zaitegi zuzendari zuela, euskal olerkari gehienek plaza izan zela. *Egan*-ekin batera hamarkadako literatur aldizkari garrantzizkoena.

Zaitegik olerkigintzan egin zuena alde batera utzirik, eragile lana nola burutu zuen jabetzeko, Paulo Iztuetak eta Jon Diazek bildu dituzten gutunak, berak eginak edo berari, ez dira adierazgarri kaskarrak⁴⁶. Olerkaria banaka aztertzean aipamen dezente aldatzen dugu gutun horietarik.

---

[44] DIAZ, Jon eta IZTUETA, Paulok kaleratutako *Jokin Zaitegiri egindako gutunak I (1932-1935) eta II (1956-1975, Utrisque Vasconiae, Donostia, 2007, liburuari esker, badakigu Aitzolek Euzkadi, El Día, Yakintza, Euzko-Olerkiak liburuen hitzaurreez gain gutunak baliatzen zituela kultur mugimendua gidatzeko: Eskari bero bat egin nai nizuke egin, arren. Darabilgun euskerarekin irakurle geyenak aspertuta, akituta ditugu. Idazkiak ez dira ia saltzen. Neke-nekearen bidez idatzitakoak irakurtzen baiditugu. Literatura artifiziala egiten ari gera. Erriaren erriatara jaizten ez dakigu eta erritarrak alde egin digute. Gertatzen zaiguna negargarria benetan (.) Benetan euskera zabaldu eta euskerari irauñ erazi nai badegu erritarren euskera errexera jo bear degu. Gañantzean ez degu itxaropenik. Ara nere eskaria. Al badezu, olerkiak zerbait errexteko, leuntzeko. Zuri eta olerkari eta elertilari guziei berdin eskatzen dietet. Zailtasuna leundu ezkeroz atsegiñago eta gehiago irakurriko gaitu erriak (42. or.) Ikusi halaber, 31-32, 44, 48 orr.*

[45] *Alp. lib. 133. or.*

[46] *Jokin Zaitegi (gutunak) (2); eta Jokin Zaitegiri egindako gutunak (3 eta 4), Utrisque Vasconiae, Donostia, 2007.*

2.2. Orixe

Eragin handia izan zuen 50eko hamarkadan ere. Zaitegik aitortu bezala, irakasle gisa⁴⁷. Orixeek Zaitegiri egindako gutunak irakurri eta halaber Santi Onaindiak egin zizkionak irakurririk jabetzen da bat Orixeek izan zuen itzalaren aurkiaz eta ifrentzuaz. Aurkia askoz handiagoa eta ifrentzua murriztagoa, baina hura ere handi bati dagokionez, itzal aski luzekoa.

Aurkia Zaitegiren eta Ibinagabeitiaren eta beste banaka gutxi batzuen proiektuari, euskara alor guztietara zabaltzekoari, bultzada handia eman ziolako, batez ere sei hilabeteen Zaitegiren ondoan aritzean *Euzko-Gogoa* hasi berria zenean, hark sendotze aldera beharrik handiena zuenean, hasi-masietan. Batetik bere lanak aldizkari horretan argitaratuz, eta hortaz, aldizkariari prestigioa emanez, eta, bestetik, jakina, euskal idazle asko aldizkarian idaztera erakarrita.

Aurkia 50eko hamarkadaren atarian *Urte guziko Meza-Bezperak* eta bereziki *Euskaldunak* poema nazionala kaleratzeagatik. Baina zinez, poema nazionala burutu al zuen?

Idazten ari naizen hamarkada honetan heldu dio berriz Paulo Iztuetak aurreko mendeko 80ko hamarkadaren amaieran, Orixeren jaiotzaren mendeurrenaren karietara landu zuen gaiari, *Euskaldunak* poemak lau arotan izandako kritika iruzkintzeari, alderdi historiko-sociologikoaren ikuspegitik⁴⁸. Oroz lehen nabarmendu du poemak izan zuen patu ezin konponduzkoa, izan zezakeen okerrena: 1936an amaitu eta 1950ean argitaratzea. Poemak kritika aldetik izandako lau aro horietatik, bigarrena interesatzen zaigu bereziki: obra argitaratu garaikoa, aztergai dugun urte-bitartearen atarian gertatu zelako. Aro horri dagokionez, guztietatik Zaitegirena eta Lafitterena bereizi ditu Iztuetak, kontrastez, eta guk Iztuetak jasotakoez gain, S. Mitxelenarena eta T. Monzonena erantsiko ditugu, ikuspegia osatu beharrez.

[47] Joan Inazio Goikoetxea *Gaztelu-k: Lenago zure burua euskal-idazlen irakasle nagusizat jotzen bagenun, arego orain. Ba dirudi Ameriketara eldu zeranetik gaztetu zerala zu* (.). *Zure oraingo olerkiak, naiz kantarakoak, naiz tankera berrikoak, bai umoak, bai sakonak. Betegiñik ager duzu orain zure gizabetea. Nere iritxiz, zuzen zuzen zabilta era berriko neurtitzgai oietara jotzean. Alaere klasikoen eraz ari zera, ba duzu Horati'ren kutsu noski* (Ikus IZTUETA, Paulo eta Ibai: *Orixe: gutunak (1917-1961)*, Utriusque Vasconiae, Donostia, 2006, 475 or.

[48] *Orixe auzitan*, Utriusquae Vasconiae, Donostia, 2003, 94-101 orr.

Zaitegiren arabera: *gure erri osoa poema ortan duzu. Gure artzai, gure aizkolari, arrantzale, nekazari ta bertsolariak, gure erriko gizon-emakumeak betetzen dute gure ikusterrea, alai ta langile, zindo ta sendo egunean eguneko yardunaldi sendo ta zindoetan (.) badugu gure poema nagusia. Areago oraindik; non-naiko ta noiz-naiko poema bikaiñenak bezin bikaiña. Ta zenbait saietsei begiratu ezkerro, gurea bikaiñagoa ta erritarragoa, alegia⁴⁹.*

Poema argitaratu zen urte berean Salvatore Mitxelenak gauza bertsua adierazi zuen gaztelaniaz, Zaitegik bezain biribil edo are biribilago:

Por todo ello, ha llegado el momento de decir y proclamar ante todos, con legítimo orgullo, que la vieja Euskalerría tiene su poema y el euskera su libro, pero un libro tal, que bien quisieran ostentarlo otras lenguas más cultas y extendidas⁵⁰.

Zaitegik bezala protagonista herri osoa dela baieztaturik ere, poeman gehien nabarmentzen diren pertsonaiei buruz, hots, Mikel eta Garaziri buruz, laudorioak erabatekoak dira:

Bien es verdad –y conviene apuntar– que los amores de Mikel y Garazi, aún por sí solos, sin los aditamentos del resto del poema y editados aparte, constituirían un tomo encantador y delicioso, como no tenemos otro en euskera, que llegaría a ser de entera satisfacción y de gran beneficio para nuestra juventud actual, no poco maleada por la bastardía de amoríos fáciles y sin grandeza (.) Ojalá los jóvenes de hoy día gusten de cantar y lleguen a sentir, con afanes de imitación, a esta pareja modelo, tan nuestra, totalmente humana y honesta, simpaticuísima y asequible, laboriosa y alegre; feliz, inefablemente feliz! (id.).

Aurreko urtean, 1949an, kaleratu zuen Arantzazu: *euskal sinismenaren poema*. Kritika onak jaso zituen⁵¹, eta ospea irabazia zuen.

---

[49] "Orixe'ren Euskaldunak" in *Euzko-Gogoa*, (7-8), 1950, 7-8 orr.

[50] "Euskaldunak o el poema de los vascos" in *Arantzazu*, (9), 1950, 220-223 orr.

[51] Besteak beste, F. Krutwigek goretsi zuen ezin gehiago: *Poema honetan gure herriaren botzak eta naigabeak, nekheak eta lehiak sentitzen dira. Egiazko, zinezko poesis guztietan bezala' nundik dathorren eztakigun aingeru bat gugan sortzen dela aditzen du. Liburu haur irakurten hari garenean' gure izpirituak'*

Unamuno ta abendats-eko S. Mitxelena gogoan izanik, zerbait kritikoagoa espero zitekeen. Gaztelaniaz idatzita egoteak zerikusirik izan zezakeen laudorioen biribiltasun horretan?, hain egoera agonikoan zen euskal literaturaren kalitatea, euskaldun herri zigortuarena bezala, noraezean famatu beharrak? Nolanahi ere, ez zuen Zaitegik baino gutxiago laudatu, eta Orixe kritikatzan ausartu ziren bakarrak T. Monzon, hein apal batean, eta batez ere P. Lafitte izan ziren. Azken honen kasuan gogoratu behar da Orixe oso kritika gogorra egin ziola haren *Grammaire Basque* liburuari.

Zaitegirengana itzuliz ostera, "Orixe'ren gizakume izengabeak" artikuluan nabarmentzen zuen poema horretan euskaldun gizabana-koen ezaugarriak ez baizik euskaldun eredu orokorrak ageri direla:

*Ta aiurritz gain-gaiñeko euskaldun dituzu, euskaldunaren onbide ta makurretan ere. Nolakoak dituzu, ordea, euskaldunok? Erdaldunari edozertan azala zaio gogoko: euskaldunari, ordea, barne-muiña. Geroztik, erdalduna axal-zale duzu, euskalduna, berriz, mami-zale. Ikuslerik izan edo ez izan, euskaldunak berdintsu yardungo du; erdaldunen artean soñekoak gora aundia du, ta sarritan, soñeko ipain-apain besterik ez ditute*⁵².

Zaitegik txarresten ez zuena T. Monzonek bai:

*"Euskaldunak" aipatzen dituen jendeki aurrenak, etzaizkio irakurleari bear bezela ikus eta ezaguerazten. Garazi, Mikel, Gori...ez ditut odol eta aragizkotzat. Ez dira aski biziak, bear bezin egizkoak. Etzaizkit naiko ederrak ere. Ez ditut ez maite ez gorroto: lastozkoak baitzaizkit. Badira "Euskaldunak" aipatzen dituen jendekietan, Peru ta Ankamakur eta beste zenbat alako "azeri", "zakur", balankari, ostatu-zale, arlote...Abek denak obeki ezagutuak ditu Orixe'k, liburuari itxura ta aria emateko burutik atera bear izan ditun Garazi ta Mikel maitemindu koitadu bi oriek baino*⁵³.

---

lekhoreko munduan eztagozen gauzetarat, bertze mundu batetan matzaten duten indarrak eta idealak gana hegaz egiten duela sentitzen dugu. Egokera hauietaraño ezin dezakegu erran nola heltzen garen; arrazoinaren munduaz landan' Logikaren kanonez ta eskhemataz ezer ere ephaika ezin dezakegulako. Berhain' egiazko ederriaren obrek egokera hauietarat garamazki. Mitxelenaren poematek' honen egiteko' izpirituzko hegalek eduki daduzkate. "Arantzazu euskal-poema" in *Arantzazu*, (11), 1950, 302-303 orr.

[52] "Orixe'ren gizakume izengabeak" in *Euzko-Gogoa*, (9-10), 1950.

Goretsi ere egin zuen Monzonek, eta kritika hori ere egin zion.

*Paulo Iztueta*rekin bat gatoz poemaren interpretazio hau egiten duenean:

Gizabanako orokor eta inpersonal horrek, mutandis mutatis eta historian salto handia eginda, ez al du aski ondo ezaugarritzen erdaldunari buruzki definitzen den euskaldun izengabea? Ez ote da ikuspegi horretan oinarritzen Orixek bere poeman inoren izenik sartu nahi ez izatea? Zaitegiren interpretazioaren arabera, Orixek betikotzen duen atzoko Euskal Herri hori zer da aipaturiko ikuspegiari darion esentzialismoa besterik? (.) Poemaren ahistorikotasunak, baldin ahistorikoa dela onartzen bada, planteamendu esentzialistan luke sorburu⁵⁴.

Lafitterren kritika berriz, gorago adierazi bezala, Monzonena baino gogorragoa:

“Euskaldunak” est très différent de notre rêve: c’est un gigantesque album folklorique, artistiquement rédigé, développant dans l’ordre des saisons génial, dressé par un ami d’Hésiode et de Virgile, mais imprégné jusqu’aux moëllles des réalités du Pays Basque. Nous aurions souhaité un vivant récit, une marche ou même une course haletante des événements vers un terme, la mise sur pied de vrais caractères humains avec le tableau dramatique de leurs luttes inévitables. Il y a bien Garazi et Mikel: mais, mon Dieu! Comme ces enfants sages sont noyés dans leur milieu⁵⁵.

Iztueta ados datorkio:

Orixeren estetikari eskainitako atalean, zerbait garbi atera baguenen, hauxe izan zen: alegia, bere literatur erizpideetan osoki eskema platonikoa onartzen duela. Honen arabera, asko laburtuz, a) sorkuntzan helburu morala nagusitzen da eta, zentzu honetan, bihotzak adimenaren esanera egon behar du; b) arkitekturan bezala, zatiak oro osotasunaren ikuspegitik gogo ematen dira eta, maila honetan, zerebrala da

---

[53] Ikus MONZON, T.: *Hitzak eta idazkiak III*, Jaizkibel, 1986, 88-89 orr.

[54] Aip. art. 98. or.

[55] Aip. art. 99. or.

(.) Lafittek Mireio-ren antzekoa amesten zuen Euskaldunak. Momiak antzo, hezur-haragirik gabekoak zaizkio Garazi eta Mikel. Orixek, hain zuzen, horixe zen obra hartatik hartu nahi ez zuena: maitasun profanoa. Ibarri 1951ko otsailaren 9ko egiten dion gutunean, Lafittek egindako kritikaz ari zaiola hain zuzen, uste hau berresten duen aipu zuzena dator: "oraingo novela edo Ipui Berri zikin oiekin eta zinearekin, egurats osoa puzoniturik dago, ta ortan dagonak nola iritzi ongi? Ikaraturik gelditu nintzan Ladrón de Guevara jesuitak Mistral'ez esan zuna: 'amores purísimos' edo 'honestísimos' edo olako zer-bait. Bi mutillak bi zezenekin alderatzen ditun burruka artan purísimo al da? Zezenak bei susara nork ukan bezala ibilli bear al dute gizonak ere? Poema ori irakurtzean mutillak emago-sea senti bear al dute, edota neskek argosea? Ola dago mundua"⁵⁶.

Hori irakurrita oso ongi konprenitzen da Orixeren lanaren ifren-tzua, hark egin zuen borroka, beste batzuek lagundurik (Martin Oiar-tzabal, Aurre-Apraiz...) ortodoxia klasizistaren alde eta modernismo zantzu orori aitz, eta erotismo orori buruzki. Erakusgarri batzuk:

También rompí un cuaderno de versos de mi nocedad (sic) en español –Lizardi me suplicó por todos los medios que no lo rompiese– de imitaciones bromosas y lamentosas de Uhland, Göthe (sic), Heine, etc. Si imitar a esos autores insanos me pareció malo, a los locos de ahora me parece pésimo. Como dice el proverbio español "suspiros de monja y pe...de fraile, todo es aire". Poesía moderna. Orixe se arrepiente de haber dicho también algunas tonterías en verso, y no quiere reincidir. Que los confinen a una isla a todos esos imbéciles que se llaman poetas.⁵⁷ Zaitegiren bidez beste emakume bati erakusteko egina da, euskaraz ez dakien bati emateko, eta horregatik erdaraz. Esanguratsua.

Beste hau zuzenean Zaitegirentzat egina, N. Etxaniz, A. Ibinaga-beitia, eta J. Miranderen literatur joera edo lanen aurka:

[56] Alp. art. 100. or.

[57] *Jokin Zaitegiri egindako gutunak I (1932-1935)*, Utrisque Vasconiae, Donostia, 2007, 336 or.

Baitaratu zera, orregatik, Etxaniz'en "Griñaren loa" gordiñegia dala (.). Alderdi'koek ez dute onartuko iñolaz ere, likiskeri ori. Arri ta belarri egiñik nago olako gizon onari nola ialki zaion olerki lotsa emangarri ori. Zorigaiztoko modal (.). Betor Andima len-bai-len. Damurik ez da lenago etorri! Ez ote litzake obe Ars Amandi ixilik gordetzea? Gure iendea ikaratuko da. Ona Oiartzabal'dar Martiñ'ek lengoan zioztana: "...Mirande'tar lon Euzko Gogoa'n espiritismo'zaz idazten asi zanetik ez zait atsegin euskera poliki idazten dun arren (.). Gazte bai, baiñan buruarin edo arro edo ez dakit zer ere espiritismoaz idatzi zunean hainbeste kirtenkeri egi bailiran idazteko, ta orain Gernika'n beste astakeri ta ausarkeri oiek (.). Mik ez nekin "Aurraitz" ori nor zanik. Berak egin zidan lengoan, eta gauza orietaz galde egiten zidan -1000. olerkietaz gaiñera- zer nerizkion. Au erantzun nion. "Iturriko laztana" -idazpurua du, bai, makurrena- ta olerki oiek "nec nominentur in nobis". Etxaniz ere atzeratuko da, garbi mintzatzen ba'gakio. Zori gaiztoko "literatura" orrek zentzua galerazten du, ezari ezarian⁵⁸.

Santi Onaindiari beste hau, hura "Milla euskal olerki eder" argitaratzeko prestatzen ari zela:

"Hamaika maite-lelo ba-doguz euskeraz -diñostazu-, alan be, lizunkeri gitxi; Etxepare'renak, aundienak be. Gaur, ostera, a makal itxi dabenak ba-dira". Damurik! Orretaz diñardu gaur berton iaso dodan Oiartzabal'dar Martin'en gutun batek (.). Ele ederzale oriek burua galtzen dute edozer ausarkeri ta gordinkerikeri ontzat emanez. Satsa gainzuriturik ere, barnean beti ustel. Zaitegiri esana daukat ez dutala aurrera Euzko-Gogoa irakurriko. Mosu-garaia, Iturriko laztana, Ars Amandi ta olako oriek "nec nominentur in nobis" (.). Itsusi ta zantar iduritu yakun A. Donosti'k Gure Herria-n Charmangarria zira, eder eta gazte argitara emon ebanean. Ez al dozu ori iminiko. Ez Juana Bizenta Olabe eta olakorik⁵⁹.

[58] Aip. lib. 372-373 orr. "Tradizioa eta modernitatea 50eko hamarkadan" kapituluaren ere jasotzen dut Orixeren jokabide moral-zaindiariaren hau. Ikus 41 or.

[59] IZTUETA, Paulo eta Ibai: Orixe: *gutunak* (1917-1961), Utriusque Vasconiae, Donostia, 2006, 309 or.

Gutun horrek nola eragin zion jabetzeko, errepara bekio Zaitegiri igorritako gutun zati honi:

Orixe'ren erantzun zain nengoalako, ez dautzut idatzi. Azkenez, areñegun artu neban, aren idazkia ta bertan jakiña, ain opa neban aren eritzia gure Mila euskal olerki onenak dirala-ta. Eritxi zorrotz samarra, batez be moral-gaiari so ezkeru. Alegin-duko naz alik eta atsegin geien emoten; diñostan bidez jardunik⁶⁰.

Zaitegi ez zetorren Orixerekin bat; "erdibidearen" aldekoa zen:

Nere ustez zorrotzegia dugu gure "Orixe" andia, iainkotiar olerkiak besterik ezpaititu onartu nai. Alare, on deritzat alegiñak egitea berari atsegin ematearren. Alabañan bide-erdian barrena ioatea deritzat zuzenik: likiskeriak eta gordinkeriak, eztitut onartzen, iñola ere. Gizon danaren kezkek ez ditut astangarri ta arbuigarri, ordea⁶¹.

Milla euskal-olerki eder-en aurkibidea irakurrita ikusten da atsegin eman ziola Orixeri eta haren adiskide zentsuratzaileei; ez baitago hark aipatutakorik mila euskal olerki ederren artean. Eta 1950etik 1953ra bitartean orduko aldizkarietan argitaratutako hainbat olerki berri ere ez. Orixeren aurkia bezala ifrentzua ere itzal luzekoa.

2.3. S. Onaindia

Santi Onaindiak belaunaldiaz den bezainbatean, alde batera, Zaitegik adierazia berretsi zuen: *Auxe dugu Aitzol'en belaunaldia. Gudu aurreko zazpi bat urtean, berak batez ere, sustatu, bizkor-azi ta aurrera eraman zigun orduko gora-naiezko mogimendu guztia, El Día, Euzkadi egunerokoak eta Yakintza aldizkariaren bitartez. Aren inguruan babestu giñan ainbat eta ainbat idazle ta euskaltzale. Merezidu, beraz, tolosarrak dalako aroaren erregetza⁶².*

[60] *Jokin Zaitegiri egindako gutunak I (1932-1935)*, Utrisque Vasconiae, Donostia, 2007, 381 or.

[61] DIAZ, Jon eta IZTUETA, Paulo: *Jokin Zaitegi Gutunak (1923-1973)*, Utrisque Vasconiae, Donostia, 2007, 174. or.

[62] IZTUETA, P.: *Euskal Idazleen belaunaldiez*, Utrisque Vasconiae, Donostia, 2005, 133 or., oin-oharra

Bestera, 1954an Milla Euskal Olerki Eder kaleratu zuenean, leku handia egin zion Orixen irakasle etsiari, atarikoak ("Itz bi") hari opa izan baitzion, eta atarikoaren ondoko sarrerakoan Aitzol baino gehiago Orixeren eta Lizardiren esanak baliatu zituen olerkiaz, oro har, eta euskal olerkiaren kondairaz, saiakera laburtxo bat osatzeko. Ez zion Aitzolen estetika ikuspegiari, azalean behintzat, jaramonik egin (beharbada, Aitzol aipatzekotan, zentsurarekin izan zituen baino arazo gehiago izan zitzaizkion). Ez dut asmorik Santi Onaindiaren sarre-
ra horren azterketa sakonik egiteko, iragaitzaz, bizpahiru ohar egingo ditut, eta hori baino lehen Orixeren "Itz bi" iruzkinduko dut.

Aipatu dugu gutunetan zer egiteko jokatu zuen Orixek: irizpide moralistak ezarri nahi izan zituen, eta Santi Onaindiak men egin zion. Olerki bildumaren atarikoari helduz, mila euskal olerki eder horietan txarrik ez zuen ikusten, onak eta ezin hobekak bai *bona eta optima*, eta erdipurdiko batzuk ere bai *mediocria*. Eta azken horiek ere bazituzten zera politak. Horretaraz gero: *gure olerkari gazteok ba-dabe nun ikasi. Kanta zarretan ba-dira bikainak eta tankera banakoak*⁶³.

Olerki zehatzei buruzko iritziak alde batera utzirik, olerkarien aztu-
ra txarrak salatzen ditu:

Askotan burua larregi zorrozten dabe inok esan ez dauana esateko. Ortatik datoz milla xorrozkeri edo xoxokeri, eta ez diranean, geldi lotzen gara balio daben bururakizunak ete diran, ala buru zorrozkeriak. Gure mendeko olerkarietan agiri dira, gitxi edo asko, atzerrira begira, erdera edo moda txar orren mendeko (id) hori buruari dagokionez, eta bihotzari doakionez: guzur-adia edo guzur-asperena, erderaz esan el suspiro de falsete (.) Buruaren egia edo egi-antza bear dogu lelengo, ta urrena, bihotzaren egia (id). Akats horietan ez erortzeko bertsolariak omen dira eredu: Xenpelar, Otaño, Otxalde, Dibarrarte...eta Salvatore Mitxelena: Gure egunotan saria lortu dauan Aita Mitxelena'k ortara joten dau, ta pozgarri yata (.) Jaunak egiñiko poiesi orreik egia ta zentzuna dira. Au da modarik ederrena, ta gure bertsolarien betiko moda. Bide

---

[63] *Milla Euskal Olerki Eder*, Karmeldar idaztiak, Larrea-Amorebieta, 1954, 7-8 orr.

barririk ez da, baizik bere, bide berean dabillanak ba-daukala bere ibil-tankera. Bidea bide, bakotxa beti bera da (id.).

Berrogeita hamar urtera irakurririk, aholku bitxia gertatzen da olerkari gazteei emateko. Atariko "Itz bi" horiengatik behintzat ez genuen Orixe handi etsiko.

Santi Onaindiak idatzitako sarrerara etorritz, besteak beste, olerkariari buruz duen ikuspegi filosofikoa azaltzen digu, Orixeri jarraiki⁶⁴: *Olerkaria eder-zalea da, ta porrokatua ala ere; ederra du gai bere antze-lanetan. Zer dugu, baiña, ederra? Platon'en iritziz egiaren antz dirdaitsua. Horrela egi oro eder, esan genezake*⁶⁵; eta antze edo arte guztietan (hargintza, margolaritza, musika eta hizkuntza aipatzen ditu izendatuki) olerkia etsitzen du guztietan errege:

*Ala ere, antze guztien artean olerkia nagusi; oro baitago bere mende; adimenaren sorpen sakon ta biotzaren zauskada me ta zorrotz, oro du bere agindupe goxoan; ez du mugarik ezagutzen, itzaren bitartez baita zer nai uraxe adierazteko aiña. Ez uste orraitio edonor olerkari danik, goi-argiak ikututa antzezko ederra sor daroana baiño*⁶⁶.

Nabarmentzekoa da 36ko gerra aurrean olerkiaren garrantzia asko azpimarratu zen bezala (Aitzol, Lizardi, Lauaxeta...), artean 50eko hamarkadaren erdialdera ere Santi Onaindiak eta haren kidekoek jarraitzen zutela olerkigintzaren axola handia azpimarratzen. Seguru asko, hartaz etsi-etsirik zeudelako ez ezik, gerra ondoko kultur garaia gerra aurrekoaren aldean bestelakoa zelako eta prosa, kontakizun moduan edo saiakera gisa, nagusitzen zekusatelako.

F. Krutwig aitzindari zela eta Aita Villasante jarraitzaile leialena zuela, 50eko hamarkadaren hasieran aldarri berriak hedatu ziren euskal intelligentsian: euskararentzat goi mailako klaseak irabazi beharra, kontakizunak eta eleberriak ez ezik zientziak eta askotariko saiakerak euskaraz jorratu beharra, eta aldarrikapen horiekin batera gerra aurrean egindako lana auzitan jarri zen, batez ere erabilitako hizkera garbizalea.

Santi Onaindiak aldeztu egin zituen gerraurreko euskal langileak:

[64] Ikus Orixeren "Eder eta Antze" in *Euzko-Gogoa*, (11-12), 1950.

[65] Sarrera, 15. or.

[66] Aip. lib. Sarreran 16. or.

Eta gure mende erdi au ohea ete? Or-emenka ba-dira ezet diñoenak. On eta egoki yaku, alan be, baikor izatea, illun-oxiñean jausi ez gaitzezan (.) Gure mendea, egia esan, aberats, jori ta eder dogu, nai itz lauz nai olerkiz. Ezta sekulan gaur baizen garbi ta errotsu idatzi. Gizaldi onen asi aurretxoan artu abiada ezta oraindik moteldu, nai-ta illunaldiak izan noizka⁶⁷.

Liburuak izan zuen harrerara etorrita, A. Ibinagabeitia, liburuaren sarrerak⁶⁸ gogobete zuen: "Sarrera" aberatsean euskal olertiaren edestia ematen digu antxiñakoenetatik asi eta gaur-gaurkoetaraino. Orrialde beteetan aleunka olerkari aipatzen ditu, ez-ezagunak geienak gaurko euskaldunentzat⁶⁹ baina kontuan harturik elantxobetarra ez zela nabarmendu liburu kritika zorrotzak egiteagatik, itzalak ere garrantzizkoak aurkitu zizkion:

Bakoitzak gere keru ta ao-gozoa ditugu. Onaindiak ere berea. Orregatik ez da errex esatea beti olerki onenak aukeratu ditun ala ez. Olerkari banaka batzu ez ditu bear bezela nabarmendu ematen dizkigun aien olerkietan, oraingo Euskalerriko egokera latzak besterik etziolako laketzen. Alare izenak eman dizkigu eta ez da gutxi, bada beste norbaitek ixildu egingo zitun bildurrez. Olerkari berri-zale (modernista) zenbait ere eskaxegi aurkezten dizkigu. Ez dala oben larria esango du norbaitek... Nik berriz, emen aipatzen diran olerkari (?) eta olerki asko, ez nitun aintzat artuko ezta bilduman ezarriko. Lengoa...bakoitzak bere lepotik burua. Dana dala lan izugarria ta bear bearrezkoa Aita Onaindiak egin diguna, atsandiko lana gaiñerra. (id.)

A.M. Labaienek oso goretsi zuen:

Liburu eder ortan oraindañoeko euskal Olerti osoa dugula esan diteke: antziñako guda-kanta zaarretatik asi-ta egundañoeko

---

[67] Egiaztatu ahal izan dudanez, *Milla euskal olerki eder-en* bi argitaraldi egin ziren urte berean, luxuzkoa bata, azal sendoduna; eta, arruntagoa bestea, bi liburu-kitan banatua. Aldatu duguna bigarren liburu-karen hasieran, 619. or.

[68] Zaitegi ere bai: "Mila Olerki onenak idaztiari ezarri diozun itzurrekoa (sic), erabat bikain eta eder idatzi duzu, noski. Idaztiaren zabalkundea egiteko aurtengo lenengo zenbakian emango dugu dalako itzaurre ori" in DIAZ, Jon eta IZTUETA, Paulo: *Jokin Zaitegi Gutunak (1923-1973)*, Utrisque Vasconiae, Donostia, 2007, 178. or. Zaitegik adierazi bezala, hitzaurrea *Euzko-Gogoa*-n agertu zen.

[69] "Milla euskal-olerki eder" in *Euzko-Gogoa* (1-2), 1955.

gazte berri-zaleen itz-neurtu "zazpiki"-etaraño. Bidez-bide erritar bertso, maite-lelo, irri-kopla, jainkotiar kantika ta gure liriko ikasien olerki garaienak agertzen dizkigularik...Artobero usairik gabe esan dezakegu: Euskal-Olertia ugari ta goitar dala ta beste edozein erritakoa bezin eder ta bikaiña, bakoitzaren neurriaren arabera (.) Liburu bikain onek euskaldun sendi ta etxe guzietan bear luke toki berezi bat. Gure jatorriko altxor eta gordaillurik miñena bait dugu⁷⁰.

P. Lafittek ere bai Gure Herrian⁷¹: Gorespenik bizienak zor zaizkio eskuararen eta Eskual-herriaren izenean. Bada bilduma hortan zer irakur eta zertan gogo-bihotzak pulunpa arbasoen jeinuz orhoituz (.)...Akats batzuk ere aurkitu zizkion, poema batzuk izengabekoetan emanak haien izenak ezagunak direnean. Olerkari batzuei buruz irakaspén berriak behar zirela, esaterako, J. Mirande eta E. Salaberryz, eta azkenik, Aita Onaindiaren lan ederrak erakustera emaiten dauku beraz eskual olerkiaren ezagutzeko liburu baliosa eta haren sailari jarraitzeko parada ona.

Koldo Mitxelenak goretsi eta eskertu zuen S. Onaindiak egindako antologia. Kritikatzko batzuk ere egin zizkion. Izenburuak zioenaz bestalde, mila olerki baino gutxiago ziren, eta denak ez ederrak, baina batez ere bi akats aurkitu zizkion: zergatik zeuden ohar lexikoak gaztelaniaz liburua euskaldunentzat baldin bazen, olerkien itzulpenik ez egoteak eta hitzaurrea eta ohar biografiko eta kritikoak euskaraz egoteak frogatzen zuenez; eta zergatik egile nafarrak gipuzkoarrekin batean:

¿se puede presentar alguna razón que tenga una apariencia de validez para justificar las citadas y otras muchas traducciones análogas? Tampoco se comprende muy bien por qué los autores navarros se han incluido entre los guipuzcoanos⁷².

S. Onaindia olerkari gisa ez zen nabarmendu, baina eragile gisa, aipatutako olerki bildumarekin –Orixeri atsegín ematearren egin zizkion zentsurak zentsura, eta egindako akatsak gorabehera (Mirande-

[70] ONAINDIA, Santi: "Guda ondorengo euskal olerki giroa" in *Olerti*, 1981 edo Interneten: www.andima.armiarma.com.

[71] In *Gure Herria*, 1955, 148-151 orr.

[72] "MILLA EUSKAL-OLERKI EDER ALDIZ-URREN AUKERATUTA" in BRSVAP, 1954, 387-388 orr.

renak bi olerki sartu zituen, Krutwig-rena bakarra, Lafitterrenak bederatzi, Iparraldeko idazleetan olerki gehienak berarenak)⁷³, eta *Oleri* aldizkarian zuzendari gisa egindako lanagatik (1959-1969)⁷⁴, leku hauta merezimendu osoz irabazi zuen.

2.4. Manuel Lekuona

1936ko gerraurrean aipatu dugu zer-nolako garrantzia izan zuen hark ahozko literaturari, koplagentzari eta bertsoegintzari prestigioa emateko egindako lan baliosak⁷⁵. Aitzolengan izan zuen eragina ere aipatu dugu, nahiz hark Lekuonaz landa ere bazuen bide herrikoialagorako joera. Gerraondan honako bide hauetatik bete zuen eragile lana: olerki liburuei egindako hitzaurreen bitartez⁷⁶, eta *Egan*-en kale-ratutako liburu iruzkinen bidez. Euskaltzain zenez, A. Irigarai, K. Mitxelena, N. Oleaga eta A. Arruerekin-eta Euskaltzaindiak antolatutako sariketetan epaimahaikide izan zen.

Zenbait olerki libururi ez ezik *Basarri* bertsolari famatuaren *Basarri'ren bertso sorta* liburuari ere egin zion hitzaurrea, aztergai dugun

---

[73] Santi Onaindiak berak kontatzen ditu liburuak izan zituen kritikak, besteak beste, Koldo Mitxelenarenak. Ikus Interneten "literaturaren zubitegia" Onaindia, Santi. www; edo Santi Onaindiaren beraren *Euskal literatura VI.*, Etor, Donostia, 1990.

[74] Lehenbiziko alean olerki aldizkari berriari buruzko iritziak bildu zituen Santi Onaindiak, besteak beste, Juan Mari Lekuonarena: *Egi-egiaz esaten dizut ordu onean datorrela zure OLERTI izeneko aldizkari ori. Diozun utsunea neronek ere nabaritutakoa da, askotan egon bai naiz nere lantxoak nun argitaratu! Eta nere eskuetatik irtenda-koak gauz gutxi izanda ere, ezkutuan egon litezkenak alegia, beste euskal idazleen lanak irakurri-gose egon naiz, nun gose ori berdindu ez dakitela. Orretaz gañera, atzen aldi onetan, olerki saillean lan gutxi datoz eta txepelagoak. Gaitz onen sustraia sakona izango da, noski. Ez noa orain iritzi bat ematera. Baiñan aldizkari onek laguntza ederra eman dezaioke euskal literaturari. Bebiltz ondo euskera gaurkoratzeko gai guztiak jotzen dituzten aldizkariak. Gu literatura arruntarez (sic) zerbitzari gera. Betor ordu onean OLERTI izeneko gure lurbazterra!* Ikus Interneten lbinagabeitia proiektua; Literatura aldizkarien gordailuan Oleri-ren lehen alea.

[75] Orixek "La poesía vasca" jaso bezain laster irakurri zuen eta gutuna egin zion 1934-11-24an: *Jaso bezalaxe bururen buru irakurri dut zure mintzaldia "La poesía vasca". Oso atseginez naski. Zenbait gauza (pranko gauza) neronek esan nezazkenak aurkitu ditut eta neri agotik kenduak bezalakoak, ala ez ba dira ere. Batez ere bertsolarietaz diozuna egi egia da. Gure jende ikasiak edo ikasi-ustekoak ez dauzka aintzakotzat. Azkue jaunaz oroitu naiz berela (sic). Askotan ez ditu konprenitzen ere (IZTUETA, Paulo eta Ibai: *Orix: gutunak (1917-1961)*, Utrisque Vasconiae, Donostia, 2006, 132-133 orr.*

[76] Ikus SAGARZAZU, Klaudio *Satarka: Intza begietan*, Gráficas Valverde, Donostia, 1957; eta KEREXETA, J.: *Orbelak*, Itxaropena, Zarautz, 1958.

hamarkadaren atarian. Hari Pedro Mari Otañoren eskolako iritzi zion, bertsolari eskolatua baina bertsolari-bertsolaria, hots, beste batzuen kasuan ez bezala, jasotako eskolagatik bertsolariak berezkoa bide duen bizitasuna moteldu gabea, eta zorrotzetasuna kamustu gabekoa.

Adierazgarria da bertso horietatik zein jotzen zuen ederrentzat:

*Asko ta asko ditu on askoak. Bañan neretzat bat du ondoen landua: "Itxas-ertzeko kontuak"; ondo aterea, eta txukun landua. Bete-beteko ederra*⁷⁷.

"Txukun landua"-rena, hots, ahapaldien lanketaren egokia berretsi eta "ondo aterea" delakoari heltzen badiogu, eta gaia lantzeko moldeari erreparatu, esan liteke hondartzan ia biluzik ibiltzen omen ziren euskal emakumeei egindako errieta eta kargu hartze zorrotza dela -1950 inguruan euskal herrietako hondartzetan emakumeak kasik biluzik!-.

Ez du zehazten Lapurdiko, Gipuzkoako edo Bizkaiko itsas-herrietan, baizik ere "Euskalerriko itsas-ertzetan" orokorra jaulkitzen du, eta hirugarren bertsoan "neskatxa jostalariak" badio ere, soilik gaztetxo eta beharbada ezkongabeei buruz ari delakoa adierazi nahiz bezala, laugarrenean "emakumeak...zabarkeriara emanak" orokor astuna paratzen du, eta handik hara, gorago adierazi dugun purrustada erretxina: *Bixtara azaltzen... gordean bear diranak; Billuzkeria maite dun batek/geiago ezin eskatu (.) Dituzten sallak erakusteko/zaletasuna daukate (.)* Laster direla zaharturik eta itsusturik gogoratuko die emakumeei, kezka eta lotsa gutxi dutenei: *Etzerate aĩn arro izango/emendik ogei urtera (.) Gorputza baldar; illeak zuri; alde guzitik galeran/Garai bateko eguzki printzak/illunpetako sarreran;* eta orduan inork ez diela begiratu ere egingo, eta harrotasuna zapuzteko: *ĩnork ez digu begiratuko/jarriarren lengo eran/ Ontatik pentsa bear genduke/arrotzeko gu zer geran*⁷⁸.

Hitzaurrean iradoki zuen Manuel Lekuonak Basarri-k sermolari fama zuela:

Antziñako Retorikoak ziotenez, sermolaria, vir bonus, dicendi peritus izan bear du, "gizon on eta etorri errezeko" Eta alaxe

[77] EIZMENDI, I.: *Basarri'ren bertso sorta*, Itxaropena, Zarautz, 1950, 8. or.

[78] Aip.lib. 41-44 orr.

da gure BASARRI ere: vir bonus, "gizon ona eta etorri oparoduna". Bañan ez da sermolari utsik. Poeta da bide batez. Ezta iztun ona bakarrik. Iduripena du, ta indar aundikoa. Ez da xentikor; bañan bai biotz aundidun...⁷⁹. Beste dozena erdi bat bertso ere bereizten ditu hitzaurrean, baina, guztien gainetik hona aldatu duguna.

Gorago eman dugu Orixeren alderdi moralista zentsuratzaillearen berri. Oraingoan ikusi dugu M. Lekuonak nola egiten duen, Basarri bertsolari bikainaren bitartez⁸⁰, judu-kristau tradizioko bertso matxis-ta moralisten apologia estalia. Moralkeriaren itzalaren luzea euskal literaturan!

---

[79] Aip. lib. 8. or.

[80] Iñaki Eizmendi *Basarri* bertsolari aparta ez ezik bertsolaritzaren lehen teori-koa ere izan zen. *Bertsolaritzari buruz* liburuan (Auspoa liburutegia, 1984, 178 orr.; daude bilduak prentsan idatzi zituen artikulua. Horiek irakurrita, ulergarriago gertatzen da iruzkindu dugun bertsoa, nahiz ez justifikagarriago. Berak idatziz kontatu duenez, mutikoa zela, bertsolariek pailazo lana egiten zuten, bi barrika gainean jarri eta elkarri nork handiagoak botako aritzen ziren. Gaiak berriz, "Ire andrea olakorekin ibiltzen dek; olako erritan utzi itukan zorrak pagatu bear dituk lenengo. Atzo zein ukullutan lo egin dekan jakinda niok. I aiz Gipuzkoa'ko alper eta moskor danen kapitana. Ik dekan abildade bakarra lapurretakoa dek" (irakur aip. lib. 57-62 orr.); eta hortik sortu zitzaion bertsolaritza lokaztegitik ateratzeko lehi bizia, jende ikasiek ere aintzat hartuko zuten bertsogintza lantzea. Eta esan beharrik ez, itzal handia lortu zuen.